Қиём Назаров
фалсафа фанлари доктори, профессор

Жорий йилнинг 3 – 5 октябрь кунлари Самарқанд шаҳрида Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Камбағалликдан фаровонлик сари” ғояси асосида “Аҳолининг турмуш даражасини оширишда маҳалланинг ўрни” мавзусида халқаро конференция бўлиб ўтди.

Қарийб элликка яқин мамлакатларнинг вакиллари иштирок этган мазкур анжуман кейинги йилларда юртимизда фаровон жамият барпо этиш ғоясини амалга ошириш ва шу мақсадда маҳалла институтининг фаолият механизми самарадорлигини таъминлашга қаратилган ислоҳотлар бардавомлигининг яққол исботи бўлди.

Айниқса, кўплаб атоқли чет эллик экспертлар ва мамлакатимиз таниқли олимларининг бу борада ҳам Ўзбекистон тажрибаси шаклланган ва уни атрофлича ўрганишга бағишланган маърузалари, таклиф ва тавсиялари катта қизиқиш уйғотганини алоҳида таъкидлаш лозим.

“Камбағалликдан фаровонлик сари” ғояси

Ғояларнинг дунёга келиши ва тадрижига доир тадқиқотлар шундан далолат берадики, бахтли ҳаёт кечириш ва фаровон жамият барпо этиш орзуси инсоният тарихининг энг қадимги даврларидан бошлаган. Аллома бобомиз Берунийнинг бундан минг йил илгари ёзилган “Ҳиндистон” асарида қадимги юнонлар ва ҳиндларнинг тафаккур тарзи қарийб бир хил бўлгани ҳақида бежиз ёзилмаган. Бу билан буюк аллома ватандошимиз Шарқ ва Ғарб тафаккурининг эгизаклиги, бирида пайдо бўлган ғояларнинг иккинчисидан айру эмаслигини, яъни ғоялар соционикасининг умуминсоний характерга эгалигини гениал тарзда исботлаган.

Қадимги Хитой халқининг доно файласуфи Конфуцийнинг “Фаровонлик - мақсад, ислоҳотлар - унга эришиш йўли, барқарорлик эса унинг кафолатидир” деган стратегемаси бор. Шу элнинг яна бир донишманди Лао Цзининг “Халқни ислоҳотчига, ҳар бир хонадонни тадбиркорга айлантиринг ва ана шулар фаровонликка эришишнинг асосий имкониятидир” деган ҳикмати ҳам бор. Айнинг шундай ҳикматлар Хитой халқини қадимги замонлардан бошлаб барқарорликни маҳкам ушлаб, фаровонлик сари интиладиган ислоҳотчи халққа айлантирган. Натижа эса маълум. Мазкур элда юз йилларга чўзилган ислоҳот даврлари бўлган. Қанчадан қанча йиллар ўтса ҳам халқнинг кўплаб авлодлари шу йўлдан оғишмай бораверган. Ва бу Хитойни улкан давлатга, барқарор мамлакатга ва бугунгидек фаровон ҳаётга етаклаган.

Бундай пурмаъно ҳикматлар Ғарб фалсафасининг асосчилари Фалес ва Солон, Сукрот ва Афлотунларда ҳам учрайди. Қадимги Юнонистонда яратилган эвдемонизм ва гедонизм каби таълимотлар, гарчанд баъзи ноқисликлардан холи бўлмаса-да, аслида бахтли яшаш ва фаровонликка интилишнинг илмий-фалсафий ифодаси бўлганини мутахасислар яхши билишади. Ва айнан ана шундай халқона ғояларнинг ишлаб чиқилиши ва амалга оширилиши уларнинг муаллифлари яшаган замонларда эл-юртга катта фойда келтирган, ушбу алломаларнинг замондошларини юксак мақсадлар сари бошлаган.

Аллома бобомиз Берунийнинг юқорида қайд қилинган асаридаги ишора шундай воқеликларга нисбатан ёзилгани маълум. Бундан икки ярим минг йил илгариги инсоният тарихида “Афина иттифоқи” дея ном қолдирган 158 та шаҳар давлатнинг бир неча юз йиллик ҳамкорликдаги ҳаётга эришишига ёрдам берган бу ғоялар таъсири ҳалигача сезилиб туради ва баъзи мамлакатлар ҳаётининг бугунги амалиётида замонавийлашган ҳолда қўлланилади.

Бизнинг юртимиз ўтмиши ва тадрижида ҳам фаровон яшаш орзуси барча замонларда бирор-бир тарзда намоён бўлиб турган. Боболаримизнинг энг қадимги осори-атиқаларидан бири “Авесто”да бу ҳақдаги нидолар ва умидлар жамланган мисралар борлиги, қадимги туркий тош

битикларда ҳам ушбу анъананинг ўзига хос излари мавжудлиги асло тасодиф эмас. Узоққа бормайлик, буюк саркарда бобомиз, Соҳибқирон Амир Темурнинг мингта тадбирсиз ва ношуд кишилардан кўра, битта тадбиркор инсоннинг афзаллиги ҳақидаги фикрлари бежиз ёзилмаган. Алишер Навоий бобомизнинг "Деҳқонки дона сочар, ўз ризқин ўзи очар" деган мисралари ҳам ана шу фикрларга уйқашлиги кўриниб турибди.

Президентимизнинг "Камбағалликдан фаровонлик сари" ғояси айнан ана шундай натижадор умуминсоний анъаналарга таянади ва халқимизга хос кўплаб эзгу мақсадларни амалга оширишга хизмат қилмоқда. Давлатимиз раҳбари томонидан ишлаб чиқилган "Ҳар бир оила тадбиркор", "Халқ бой бўлса, давлат ҳам бой бўлади" каби тамойиллар ҳам ушбу ғоянинг таркибий қисми сифатида муҳим аҳамият касб этаётганини ҳар биримиз кўриб турибмиз.

Мазкур ғоя ва ушбу тамойиллар сўнгги тўрт йилда Президентимиз томонидан энг кўп таъкидланган ва алоҳида аҳамият берилган мавзулар ва масалалар сирасига киради. Йиллар давомида "ёпиқ мавзу" бўлиб келган, "кам таъминланган", "эҳтиёжманд" каби жумлалар билан ўзига хос тарзда ифодаланган камбағаллик даражаси 2020 йилда илк маротаба эътироф этилгани барчамизнинг эсимизда қолган ва жаҳон этиборини торган муҳим воқеалардан бири бўлган эди.

Давлатимиз раҳбарининг мамлакатда камбағаллар қатлами борлигини очиқ-ойдин гапириши, аввало, тарихий жасорат эди, албатта. Чунки Президент бу билан бир вақтнинг ўзида муаммони бартараф этиш бўйича катта масъулиятни зиммасига олди. Маълумотларга кўра, ўшанда 7,5 миллион ёки 23 фоиз аҳолининг даромади камбағаллик чегарасига етмасди...

Юртбошимиз раислигида 2020 йил 27 февраль куни тадбиркорликни ривожлантириш орқали камбағалликни қисқартиришга қаратилган чора-тадбирлар бўйича ўтказилган видеоселектор йиғилишида бу масала дастлаб кун тартибига ниҳоятда жиддий қўйилди. Масалани ҳал қилиш имкониятини кечиктирмаслик зарурлигини инобатга олган ҳолда, Президент томонидан мутасаддиларга тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқиш юзасидан кечиктириб бўлмас топшириқлар берилди. Камбағаллик чегараси ҳеч қачон ҳисоблаб чиқилмаган давлатда биринчи марта аҳолининг истеъмолдаги хусусиятлари борасида сўровномалар, тадқиқотлар ўтказилди. Мамлакат тарихида илк маротаба камбағаллик чегараси — минимал истеъмол харажатлари миқдори белгиланди, уни муттасил кўтариб бориш чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилди ва у амалга оширила бошланди.

Ғоя умуммиллий ҳаракатга айланмоқда

Ҳар қанча гениал бўлмасин амалиётга айланмайдиган ғояларнинг фойдаси йўқлиги аллақачон исботланган умуминсоний ҳақиқатлардан биридир. Ғоялар диалектикаси ва соционикаси ана шундай ва шу тахлит тамойилларга асосланади. Бунинг маъноси шуки, бирон бир кишининг онгу-тафаккурида муайян ғоя туғилдими у қандайдир тарзда намоён бўлиши ва амалиётга жорий этилиши лозим бўлади. Эзгуликка хизмат қиладиган ғоялар билан турли бузғунчиликларга сабаб бўладиган, салбий эҳтиросларга эрк берадиган ғоялар бир-биридан маъно-мазмун ва мақсад жиҳатидан фарқ қилиши бу масаланинг алоҳида жиҳати албатта. Аммо дунёга келган ғоянинг муайян тарзда намоён бўлиши ва амалиётга жорий этилиши натижалари унинг ҳаётдаги ўрнини белгилаши қоидаси сақланиб қолаверади.

Бу жиҳатдан Президентимиз томонидан ишлаб чиқилган "Камбағалликдан фаровонлик сари" ғоясининг эзгуликка хизмат қилаётгани кундай равшан ва бу мамлакатмиз ҳаётининг кейинги йиллардаги тадрижида яққол намоён бўлмоқда. Шу ғоя туфайли юртимизда мазкур масалага ёндашув тубдан ўзгарди, янги тизим яратилди ва у доимий такомиллаштириб борилмоқда.

Натижалар узоқ куттирмади ва реал рақамларда яққол намоён бўла бошлади. Тарихан қисқа — атиги тўрт йил ичида тизимли чора-тадбирлар ўзининг самарасини бериб, 3,5 миллиондан зиёд ватандошларимизнинг турмуш шароити яхшиланди. Камбағаллик даражаси 17 фоиздан 11 фоизга тушди. 2020 йилдан буён 3 миллиондан 5 миллион сўмгача ойлик оладиган ишчилар икки баробар, 5 миллиондан 7 миллион сўмгача олувчилар

миқдори уч баробар ошди. Камбағаллик даражаси йилига ўртача 3 фоизга камайиб бораётгани эса ушбу жараённинг бардавомлигидан далолат беради.

Камбағалликни камайтиришнинг самарали ечимларидан бири тадбиркорга шароит яратиб, улар билан манфаатли ҳамкорлик қилишдир. Бу орқали ҳам камбағаллар сонини камайтириш, ҳам бандликни таъминлаш ва малакали мутахассисларни тайёрлаш мумкин. Шу мақсадда "20 минг тадбиркор – 500 минг малакали мутахассис" дастури ҳаётга татбиқ этилди ва бу ўз натижаларини бермоқда. Дастур доирасида шу кунгача 6 745 та тадбиркорлик субъекти билан 455 минг нафар аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича ҳамкорлик шартномалари имзоланди. Маҳаллада камбағалликни қисқартириш, тадбиркорлик лойиҳаларига 35 триллион сўм кам фоизли кредит, 7 триллион сўм субсидия берилди. Қолаверса, 260 минг гектар ер 800 минг аҳолига деҳқончилик қилиб, даромад топиши учун тарқатилди. Натижада кўплаб фуқароларимиз тайинли иш жойига, яхши даромад манбаига эга бўлди.

Президентимиз раислигида жорий йил 11 сентябрь куни ўтказилган видеоселектор йиғилишида ушбу йўналишда мутасаддилар олдига аниқ вазифалар қўйилди. Бу борада ҳар бир маҳалла тўлиқ хатловдан ўтказилиб, "камбағал оилалар портрети" ишлаб чиқилмоқда. Камбағалликни қисқартириш янгича ёндашув асосида олиб борилмоқда. Республика бўйича 1 000 та энг оғир маҳаллага республика даражасидаги вазирлик ҳамда идоралардан 250 нафар раҳбар ходим бириктирилади. Шунингдек, вилоятдан 2 минг нафар, туманлардан 12 минг нафар раҳбар ходим энг оғир аҳволдаги 5 тадан оила билан ишлайди. Ерларни ижарага бериш борасидаги ташаббуслар давом этади. Бу жараёнда 50 минг гектар ер майдони 100 мингта камбағал оилага бўлиб берилади. Шу орқали 200 минг нафар камбағал оила аъзолари бандлиги таъминланади.

Президентнинг 2024 йил 23 сентябрдаги "Камбағалликни қисқартириш ва аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш борасидаги чора-тадбирларни янги босқичга олиб чиқиш тўғрисида"ги фармонига кўра, "Камбағалликдан фаровонлик сари" дастури ишлаб чиқилади. Дастур "Камбағал оилалар учун еттита имконият ва масъулият" тамойили асосида амалга оширилади. Камбағал оилалар реестри шакллантирилади, Камбағалликни қисқартириш давлат мақсадли жамғармаси ташкил этилади.

Камбағал оилаларга ноутбук сотиб олиш учун 5 йил муддатга 2 йил имтиёзли давр билан гаровсиз ва фоизсиз қарз ажратилади. Тадбиркорлик фаолиятини бошлаш учун қиймати 30 миллион сўмгача бўлган кичик ишлаб чиқариш ускуналари, кўчма дўконлар (food truck), мотороллер, скутер ва шу каби бошқа асосий воситаларни сотиб олиш учун 5 йил муддатга бўлиб-бўлиб тўлаш шарти билан гаровсиз ва фоизсиз қарз берилади.

Умуман олганда, Президент қайд этганидек, **"**Бундан буён камбағалликни қисқартириш умуммиллий ҳаракатга айланади. Ҳукуматдан тортиб, туман ташкилотигача барча бўғиндаги раҳбарларнинг кундалик иши оилаларни камбағалликдан олиб чиқиш бўлиши керак. Бу борада назорат ҳам, сўров ҳам қаттиқ бўлади".

Хуллас, бу борада ҳам интилиш, изланиш, билмаганини ўрганиш, тажриба алмашиш ва шу асосда самарали фаолиятни амалга ошириш вақти келди. Жорий йилнинг 3 – 5 октябрь кунлари бўлиб ўтган халқаро конференция ана шу мақсадларни кўзлагани шубҳасиз.

Хўш нима учун бу борада маҳаллага катта эътибор берилаяпти?

Ноёб фуқаролик институти

Маълумки, бугунги кунда Республикамизда 9 452 та маҳалла фаолият юритмоқда ва улар маҳаллий даражадаги ижтимоий-иқтисодий ва маънавий-маърифий ривожланишнинг муҳим бўғини ҳисобланади. Бу жиҳатдан, маҳаллалар халқимиз ҳаётининг муҳим таркибий қисми, нафақат маъмурий вазифаларни бажарибгина қолмай, балки давлат органлари ва фуқаролар ўртасидаги ўзига хос мулоқот майдонига айланган.

Биз бугун маҳалла деганда, дунёда камдан-кам учрайдиган, инсонни жамият билан уйғун яшашга ўргатиб, бағрикенглик руҳида тарбиялайдиган, халқ билан давлат ўртасидаги ишончли кўприк вазифасини бажарадиган ноёб тузилмани тушунамиз. Ота-боболаримиз умргузаронлик қилган шу муқаддас заминда яшаётган, унинг сув-нонини тотаётган киши

борки, ўз ҳаётини, қувончу ташвишларини маҳалладан айри ҳолда тасаввур этиши қийин албатта.

Айни пайтда, маҳалла ҳар бир инсон ҳаётининг маъноси ва умри мазмунига катта таъсир кўрсатувчи Она юрт, Ота маконга нисбатан шарқона ёндашувнинг бетакрор намунаси, асрлар қаъридан безавол ўтиб келаётган маънавий - маърифий макон ҳамдир. Нафақат замонавий муаммоларга самарали ечим топиш, балки халқимизнинг бой маданий-тарихий меросини ўзида жамлаган ноёб тузилма сифатида маҳалла бугунги кунда аҳоли ҳаётини яхшилаш ва жамиятни фаровонлашда оддий иштирокчи эмас, балки муҳим қарорлар қабул қиладиган ва уларни амалга оширишга қодир марказ сифатида ҳам намоён бўлмоқда.

Шу билан бирга, бугун маҳалланинг ижтимоий аҳамияти, давлат ва жамият ривожидаги роли, аҳолининг кундалик ташвишлари, масала ва муаммоларини ҳал қилишдаги аҳамияти тобора ортиб бормоқда. Президентимиз Шавкат Мирзиёев "Маҳаллада тинчлик ҳукм сурса, юртимизда ҳам тинчлик бўлади, маҳалла обод этилса, бутун мамлакатимиз ободонлашади" дея алоҳида таъкидлагани асло бежиз эмас.

Бугунги кунга келиб, юртимизда маҳалла институтининг жамиятдаги мавқеини ошириш, унинг мақомини мустаҳкамлаш ва ваколатларини кенгайтиришга доир изчил ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Ушбу ислоҳотлар маҳалланинг аҳоли муаммоларини ҳал этишда биринчи бўғин сифатида ишлаши таъминлашга хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон маҳаллалари уюшмаси ташкил этилиб, маҳалла раиси, ҳоким ёрдамчиси, хотин-қизлар фаоли, ёшлар етакчиси, солиқ инспектори ва ижтимоий ходимдан иборат "маҳалла еттилиги" фаолияти йўлга қўйилди. Уларга зарур ваколат ва имкониятлар яратиб берилиши натижасида аҳолининг турмуш даражасини ошириш борасидаги ишлар янги босқичга олиб чиқилди.

Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида бошланган ҳаётбахш дастурларнинг амалдаги ижроси ўлароқ, бугун маҳалла аҳолини ислоҳотларга сафарбар этадиган, жамиятнинг барча қатламларини изчил ҳаракатга келтирадиган фаол, катта ижтимоий куч, таъсирчан тузилмага, одамлар келиб фикрини, таклифини, дардини айтадиган, муаммосига ечим топадиган масканга айланди.

Бугунги кунда маҳаллалар аҳолининг кўплаб ижтимоий масалаларини ҳал қилиш, уларнинг фаровон ҳаётга эришишига ёрдам бериш тизимининг энг муҳим буғинларидан бирига айланди. Ушбу йўналишда айниқса, камбағалликка қарши курашиш ва ишсизликни барҳам топтириш масалалари маҳалларнинг диққат-эътиборини тортаётган муаммолар қаторига киради ва мазкур соҳаги фаолият ниҳоятда муҳим ҳисобланади.

Маълумотларга кўра, юртимизда 2023 йил якунига кўра ишсизлик даражаси 6,8 фоизни ташкил этиб, ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 2,1 фоизга камайган. 2024-йилнинг 1 январь ҳолатига меҳнат ресурслари сони 19 миллион 724 минг 900 кишини ташкил этиб, 2023 йилнинг шу даврига нисбатан 207 минг 400 кишига (1,1 фоизга) ошган. Ўз навбатида бу рақамлар масаланинг бутун мамлакат миқёсидаги кўламидан далолат беради ва айниқса, жойлардаги маҳаллаларнинг ушбу йўналишдаги фаолиятини тизимли йўлга қўйишни тақазо этади.

Шу сабабдан ҳам, бугунги кунга келиб Янги Ўзбекистонни барпо этиш жараёнида маҳаллаларни камбағалликдан ва ишсизликдан холи ҳудудга айлантириш йўлидаги ислоҳотлар ниҳоятда катта аҳамиятга эга бўлмоқда. Мазкур соҳадаги ислоҳотларнинг самарасини таъминлайдиган омиллар шаклланиб, уларнинг таъсирчанлиги муттасил ўсиб бормоқда.

Ушбу йўналишдаги фаолиятда ҳудудлардаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни жойида ҳал этиш мақсадида маҳаллалар ваколатларини кенгайтириш, уларнинг молиявий мустақиллигини кучайтириш, фуқароларнинг ўз маҳалласи ҳаётидаги иштирокини ҳамда давлат органлари ва маҳаллалар ўртасида тўғридан-тўғри алоқани таъминлаш мақсадлари устивордир. Айни пайтда маҳаллаларда аҳоли билан ишлашга қаратилган жараёнларни рақамлаштириш, давлат ва ижтимоий хизматларни бевосита маҳаллада кўрсатиш, маҳалладан

туриб барча давлат идораларига мурожаат қилиш тизимини яратишга алоҳида аҳамият қаратилмоқда.

Маҳаллаларнинг «ўсиш нуқталари» ва уларда яшовчи аҳолининг тадбиркорлик фаолиятидаги ихтисослашувидан келиб чиқиб, давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини кучайтириш, маҳаллалар учун юқори малакали мутахассисларни мақсадли тайёрлаш масалалари ўз долзарблигини сақлаб қолмоқда.

Бунинг учун, барча маҳалла раислари ва ҳоким ёрдамчиларида бошқарув асослари, бандликни таъминлаш, банк-молия, томорқа, ер, чорвачилик ва паррандачилик бўйича кўникмаларни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилаётгани асло бежиз эмас.

Бу жиҳатдан, маҳаллалар ваколатларини кенгайтириш, давлат органлари ва маҳаллалар ўртасида тўғридан-тўғри алоқани таъминлаш, аҳолининг маҳалладан туриб барча давлат идораларига мурожаат қилиш тизимини яратиш, давлат ва ижтимоий хизматларни бевосита маҳаллада кўрсатиш ва маҳаллаларнинг жойлардаги вакиллик органлари билан, халқ депутатлари Кенгашларининг Олий Мажлис Сенати билан, ҳокимликларнинг вазирликлар ва уларнинг ҳудудий бўлинмалари билан алоқаларини мустаҳкамлаш мақсадида ҳар бир маҳаллада ҳоким ёрдамчиси, ёшлар етакчиси, хотин қизлар фаоли лавозимлари ташкил этилди.

Хуллас, бугун маҳалла ижтимоий ҳаётимизнинг барча жабҳаларида фаол иштирок этяпти. Тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш, камбағалликни қисқартириш, ижтимоий ёрдам кўрсатиш борасидаги амалий саъй-ҳаракатлар маҳалланинг иштирокисиз ўтмаяпти. Пировард мақсад аниқ: аҳолига муносиб турмуш шароити ва фаровон ҳаёт яратиш, жамиятимиз аъзоларининг бу борадаги имкониятларини янада ошириш, халқни фаол ислоҳотчига айлантириш.

Бундай юксак марраларга эришишда Ўзбекистон халқаро ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан ўзаро тажриба алмашиш, биргаликда турли дастур ва лойиҳаларни амалга ошириш орқали яқин ҳамкорликни изчил давом эттиришдан манфаатдор. Юқорида қайд этилган “Аҳолининг турмуш даражасини оширишда маҳалланинг ўрни” мавзусидаги халқаро конференция айнан ана шу мақсадни кўзлагани бежиз эмас.